

Folkvandringstida brandgravsrester i Rönneberget

L1980:3700
Bårsta 9:1
Stora Mellösa socken
Örebro kommun och län
Närke

Tobias Vinoy

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB

Radiatorvägen 11, 702 27 Örebro

Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se

arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

*Översiktskarta över Sverige med
Örebro län markerat i rött.*

© 2025 Arkeologgruppen AB
Arkeologgruppen rapport 2025:13
Lst dnr 431-4996-2024

Författare	Tobias Vinoy
Kvalitetsgranskning	Nina Balknäs
Grafisk form	Nina Balknäs
Omslagsfoto	Schakt 127 och dess utvidgning. Från nederkant i bild syns A116, A222 och A100. Foto från sydsydöst.
Foto	Arkeologgruppen AB om inte annat anges i figurtexten.

Upphovsrätt, om inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgängliga på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

Fastighetskartan: © Lantmäteriet Dnr: R50223371_200001

Terrängkartan, samt GSD-Översiktskartan: Lantmäteriet (CC0)

ARKEOLOGGRUPPEN AB RAPPORT 2025:13

ARKEOLOGISK UNDERSÖKNING
I FORM AV SCHAKTNINGSÖVERVAKNING

Folkvandringstida brandgravsrester i Rönneberget

L1980:3700

Bärsta 9:1

Stora Mellösa socken

Örebro kommun och län

Närke

Tobias Vinoy

Lst dnr 431-4996-2024

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Sammanfattande inledning.....	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	7
Sentida aktiviteter – och tidig arkeologi.....	10
Tidigare (modern) arkeologi vid Rönneberget.....	12
Utgångspunkter, syfte och målgrupper.....	13
Metod och genomförande.....	13
Resultat.....	16
Schaktning.....	16
Gårdsplan med rester av gömda gravar.....	16
Analyser.....	19
Tolkning.....	19
Gravfältet då?.....	19
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	22
Tekniska och administrativa uppgifter.....	23
Referenser.....	24
Förteckning över figurer.....	25
Förteckning över tabeller.....	25
Förteckning över bilagor.....	25
Bilagor.....	26
<i>Bilaga 1. Schakttabell.....</i>	<i>26</i>
<i>Bilaga 2. Anläggningstabell.....</i>	<i>27</i>
<i>Bilaga 3. Fyndtabell.....</i>	<i>28</i>
<i>Bilaga 4. Vedartsanalys.....</i>	<i>29</i>
<i>Bilaga 5. ¹⁴C-analys.....</i>	<i>30</i>
<i>Bilaga 6. Herman Hofbergs gravfältskarta från år 1869 och beskrivning, inkl. grovt rektifierad mot bakgrund av terrängskuggning och fastighetskarta.....</i>	<i>33</i>
<i>Bilaga 7. G-A Hellmans gravfältskarta från år 1931, inkl. grovt rektifierad mot bakgrund av terrängskuggning och fastighetskarta.....</i>	<i>37</i>

SAMMANFATTANDE INLEDNING

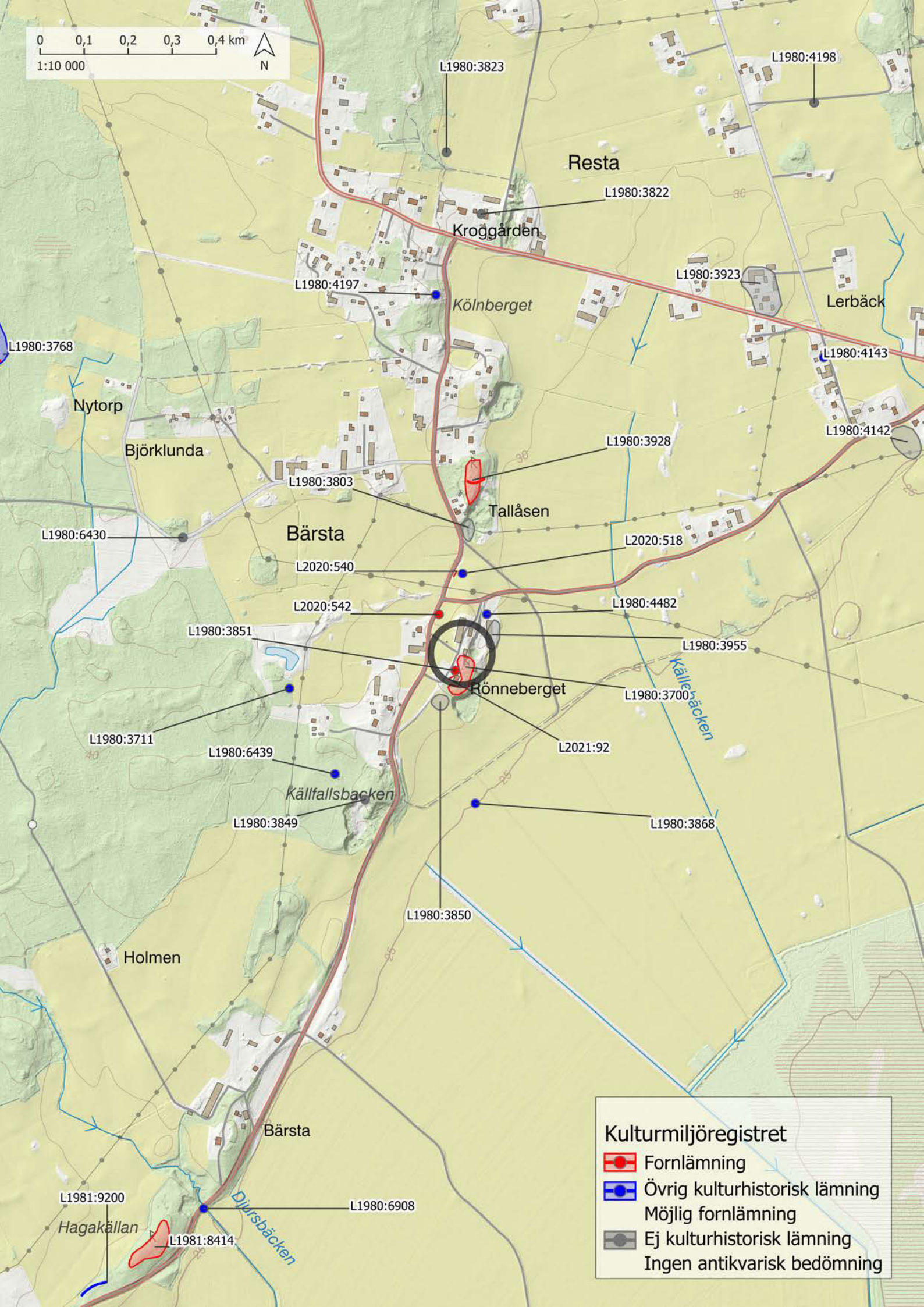
Tidig höst 2024 genomförde Arkeologgruppen en arkeologisk schaktningsövervakning vid Rönneberget i Stora Mellösa socken. Inom fastigheten Bärsta 9:1 skulle schaktningsarbete utföras invid gravfält L1980:3700. Undersökningen skedde på uppdrag av Länsstyrelsen. Beslut i ärendet fattades av myndigheten den 13 augusti 2024.

Vid undersökningen påträffades norr om gravfältet tidigare okända lämningar. Anläggningarna utgörs av två rester av brandgravar och två stolphål. En grav och ett stolphål har daterats. Resultaten visar samstämmigt på en tillkomsttid inom folkvandringstid. Gravresterna tolkas ha ingått i gravfältets ursprungliga utbredning. I de delar som tangerade gravfältets norra och nordöstra sida påträffades inga arkeologiska objekt.

Resultaten av arkiv- och kartstudier ger stöd till tolkningen av de arkeologiska resultaten. Materialet som studerats visar att det på goda grunder finns skäl att anta att gravfältet haft en större utbredning. Fornlämningens utbredning har uppdaterats i Kulturmiljöregistret.

Figur 1 (föregående sida). Översiktskarta med Rönneberget markerat med svart cirkel. Skala 1:50 000 med infällning i skala 1:1 000 000.

0 0,1 0,2 0,3 0,4 km
1:10 000

Kulturmiljöregistret

- Fornlämning
- Övrig kulturhistorisk lämning
- Möjlig fornlämning
- Ej kulturhistorisk lämning
- Ingen antikvarisk bedömning

BAKGRUND OCH KULTURMILJÖ

År 2021 utfördes en arkeologisk utredning på Rönneberget. I samband med den gjordes en genomgång av platsens historia och den omkringliggande kulturmiljön (Balknäs 2021). Utredningsrapportens resultat används i viss mån som källa i följande avsnitt. När en annan källa används anges det specifikt.

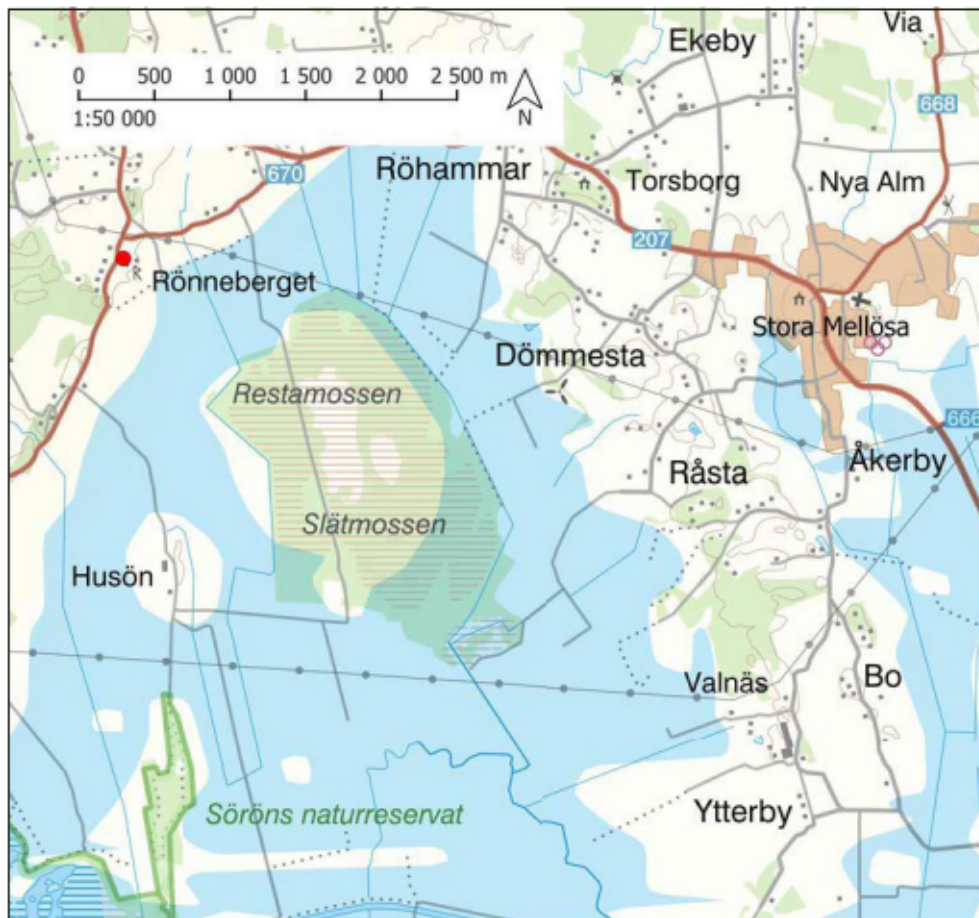
Stora Mellösa socken utgör en fornlämningsrik miljö. Ett stort antal gravfält och ensamliggande högar finns i trakten. Det finns också många lösfynd som vittnar om en rik bygd. I området kring Bärsta finns framför allt lösfynd och boplatser från neolitisk tid, men också gravfält från järnåldern.

Bärsta omnämns i skrift första gången år 1385 och förekommer med varierad stavning som *Bærastum* och *Bærasta*. Namnet är bildat av efterledet *-sta* och förledet *Bär-* som kan stamma från det fornsvenska namnet för björn eller björnhona (*bæri* och *bera*). Efterledet *-sta(d)* är vanligt förekommande och i Närke finns omkring 110 byar med ändelsen. Betydelsen är "ställe, plats för något" men efterledet har i vissa fall betydelsen "kant, rand". Alternativt kan efterledet vara ett *-hem-*namn i den förvanskade ändelsen *-um*. Båda efterled har sitt ursprung i århundrandena efter vår tideräknings början (Wahlberg 2003:123f, 289f).

Det berörda gravfältet och den intilliggande gården är belägna på en grusås som löper i nordsydlig riktning cirka fem kilometer söder om Hjälmarén. Över åsryggen går den gamla vägen söderut till Norrbyås. Vid Resta rakt norröver sluter vägen an till den öst-väsliga väg som leder till Södermanland. Gravfältet i fråga består i dag av drygt 40 gravar. I kulturmiljöregistret (KMR) beskrivs gravfältet bestå av fyra högar och ett trettiotal stensättningar, varav en kvadratisk och en rektangulär i formen. Resterande är runda. En domarring finns i norra delen tillsammans med fem resta stenar samt en halvcirkelformig vall. Högarna är 5 till 10 meter i diameter och 0,6 till 1,2 meter höga. De runda stensättningarna är generellt flacka och mäter 3 till 13 meter i diameter och de är 0,2 till 1 meter höga. Gravsammansättningen, med runda och flacka stensättningar, en domarring och resta stenar, antyder att platsen börjat nyttjas som gravfält under romersk järnålder – folkvandringstid.

Som gravfältet gestaltar sig i dag är det främst exponerat mot öster. Placeringen är ingen slump. Den slätt som sträcker sig från Norrbyås söderut till byarna Valnäs och Ytterby österut var under järnåldern en vik. Norrut sträckte sig viken till Lerbäck och Rörhammar. Via Odensbacken fanns farbart vatten ut till Hjälmarén. Nära strandkanten kring bukten finns uppgifter om fornlämningar. Den långvariga mänskliga närvaron kring vattnet kan illustreras av exempelvis en stenåldersboplats (L1980:3803), bortplöjda gravhögar (L1980:4142), fyndplats för en lårbensformad slipsten (L1980:4438) och precis jämte sistnämnda lämning finns skålgropar i ett block (L1980:7491). Kanske är det minnet av bukten, eller åtminstone sankmarken, som lever kvar gårdsnamnet Husön som ligger cirka två kilometer söder om Rönneberg?

Figur 2 (föregående sida). Undersökningsområdet vid Rönneberget markerat med svart cirkel tillsammans med omkringliggande fornlämningar. Skala 1:10 000.

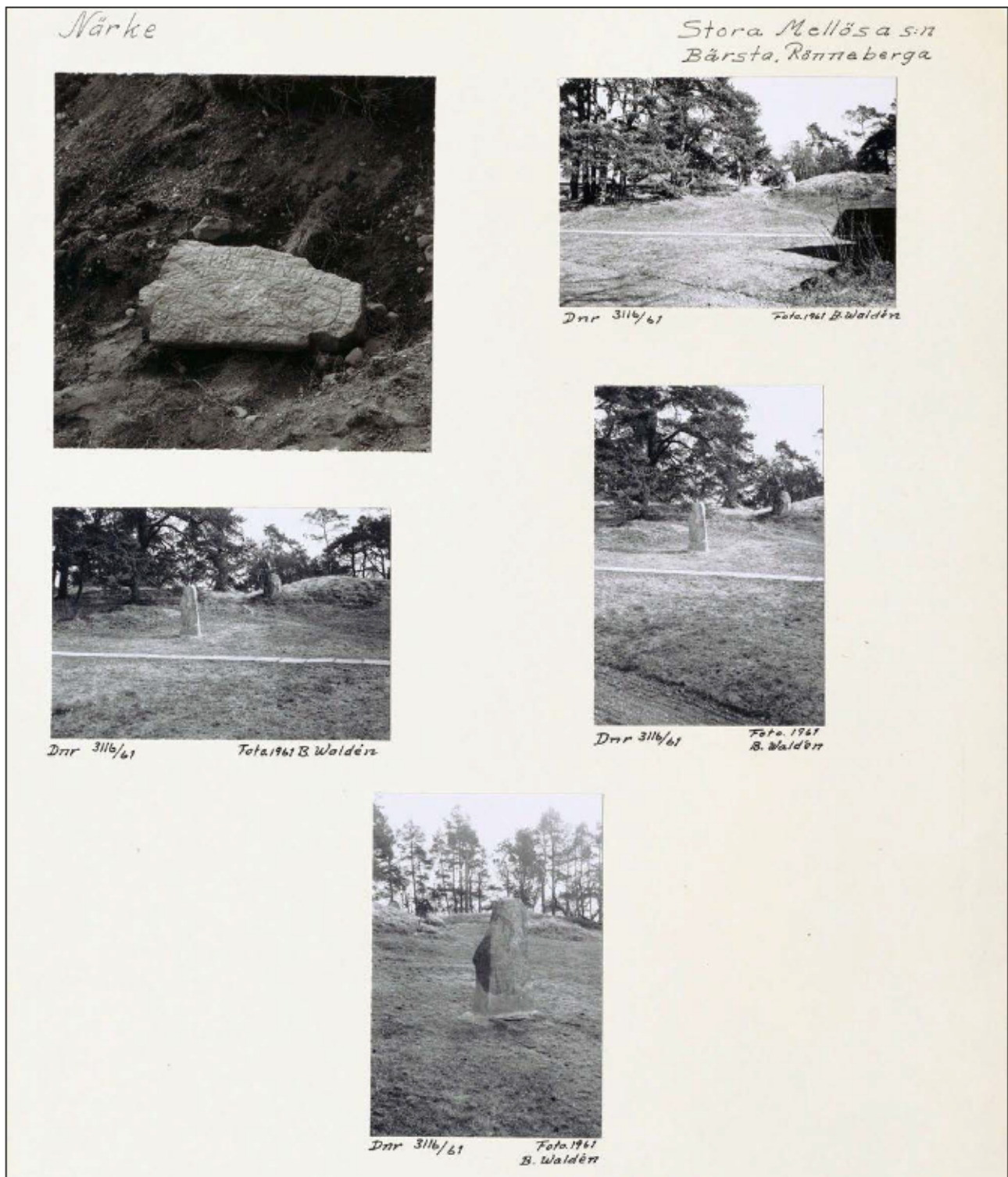

Figur 3. Vattenlinjen för 2000 år sedan med Rönneberget markerat med rött (SGU-WMS). Skala 1:50 000.

Drygt hundra meter norr om gravfältet hittades år 1961 en runsten i en täktgrop (fyndplats 1980:4482, se collage i figur 4 på nästa sida). I dag står runstenen uppställd norr om bostadshuset och uppmålades senast år 2006 (runristning L1980:3851, signum Nä 14). Ornamentiken är utförd i stilarna Pr2 och P3 och daterar stenen till omkring år 1050. Ristningen består av ett rundjur som följer längs stenens kant. Hals och svans binds ihop av ett iriskt koppel. Mitt på stenen finns ett ovanligt ringkors som utgör det enda kristna kors som påträffats på en runsten i Närke (Jansson 1975:47ff). Översatt till nutidssvenska lyder inskriptionen:

Viborg reste stenen efter Sven, sin son och Rikvi

Av inskriptionen går att utläsa ut att Rikvi sannolikt var dotter till Viborg. Om stenen är rest till minne av även Rikvi eller om hon, tillsammans med Viborg, reser monumentet efter Sven är en fråga hölj i dunkel. Den grammatiska problematiken är knappast unik för Nä 14.

Figur 4. Runsten Nä 14 på dess fyndplats och hur ytan där den nu är placerad såg ut i början av 1960-talet (Samnordisk runtextdatabas).

Första gången gravfältet beskrivs är redan år 1667 i en rannsaking då kyrkoherde N. A. Zenuis berättar:

Lijthet Söder om Bärsta uthi Medelösa Sökn ähr en backa, som kallass rönberget, på hwilken ähre sexton trinna Joolhögar större och smärre, uthi och kringhom otta ähre steenar: men otta ähre uthan steenar; J sombliga ähr en groop mit i kulln kringhom en rundeel som ähr nästan mit i backen ähre siu steenar upreesta när in widh Joolhögen af hwilka fyra ståå uprätte och tree ähre kulfalne. Och en iättegraf ähr in widh backan på then Norrsijden.

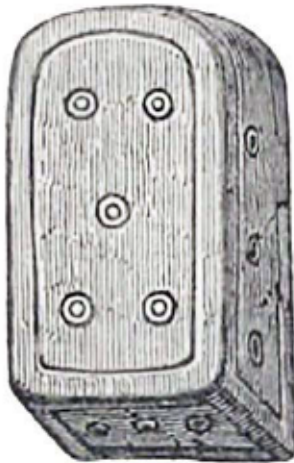
(Jansson 1975:47)

I beskrivningen finns ett par intressanta uppgifter. Kyrkoherden placerar domarringen, som vid tillfället beskrivs bestå av sju stenar, i backens mitt. Avslutningsvis berättas att det finns en "jättegrav" vid norra sidan av backen.

Sentida aktiviteter – och tidig arkeologi

Då kartor inför laga skifte upprättas år 1849 beskrivs höjden som en gruskulle över en sträcka av cirka 200 meter (LMS S63-9:4). I samband med skiftet tilldelas major C. J. von Schantz en ny tomt på Rönneberget. I ett brev daterat den 10 november 1851 skriver von Schantz till Kongl. Historie, Vitterhets och Antiquitets Akademien att den enda lämpliga platsen för bostadsuppförande var belägen på en sandås, där flera kullar och högar fanns. Han ansöker om tillstånd att jämna ut marken. Tillstånd beviljades för borttagande av två högar på den norra delen av tomten och fyra på den östra sidan. Dessa sex högar uppges ha upptagit en tredjedel av tomten, där de nödvändiga byggnaderna skulle uppföras. Von Schantz lovade att lämna in eventuella fornfynd.

I Historiska museets fynddatabas finns under förvärvsnummer 1587 material från Bärsta, Stora Mellösa socken. Balknäs (2001) föreslår att fyndposten härrör från majorens förehavanden, och att han därvid infriar sitt löfte om att inlämna eventuella fynd. Fyndposten består av en järnbrodd, ett järnfragment, ett föremål av ben eller horn, en bronsnål, tre glaspärlor och en spelpjäs av ben registrerade. Fynden utgör dock delar av den samling Richard Dybeck lämnade in år 1850 (samlingar.shm.se). Fynden stämmer någorlunda överens med de föremål Dybeck påträffade vid Bärsta året innan. När fynden publiceras i tidskriften *Urna* framgår att två hela urnor påträffades samt ytterligare fynd som inte ingår i fyndpost 1587 hittats. Pärlorna nämns till exempel inte i texten (Dybeck 1849:1f). Fynden från Bärsta är uppdelat i två poster: h och j. Då fynden registrerades gjordes även en notis om att post q eventuellt är från Bärsta. Intrycket är att Dybeck undersökt fler än en grav, men att endast en av dem genererade resultat som ansetts värda att publicera.

Figur 5. Spelplå från Dybecks undersökning år 1849 (Dybeck 1849:2).

Med hänvisning till H. Hofberg (se nedan) anges i KMR att Dybecks utgrävning skett på gravfält L1980:3928. Gravfältet ligger direkt öster om Bärsta, 400 meter norr om Rönneberget. Dybeck själv är inte så specifik gällande högens placering; "... belägen vid ändan af en höjd, icke långt från byn ...". Vad gäller högens storlek uppges den vara "83 dryga steg" i omkrets och "7 stegs fallhöjd". Högen uppges vara "till alla delar oskadd". Om måttet för ett "drygt steg" uppskattas vara 0,8 meter motsvarar det en hög med det ungefärliga måttet 20 meters diameter och med en höjd av omkring 5 meter. Den har i så fall varit iögonfallande stor, med Närke-mått mätt.

Några år efter Dybecks undersökning(ar?) och efter det att laga skifte genomförts besöker Herman Hofberg Stora Mellösa. Han omtalar både gravfältet vid Rönneberget och Bärsta by och berör samtidigt Dybecks utgrävning. De fynd Hofberg omnämner överensstämmer inte fullt ut med ovan nämnda fynd. Hofberg upprättar år 1869 en karta över Rönneberga gravfält och den nu befintliga bebyggelsen på höjden (se bilaga 6). Hofberg anger att gravfältet består av 17 större och mindre gravkullar. De större högarna tolkas vara rovgrävda medan de mindre anses bättre bibehållna. När Hofberg beskriver gravfältet befinner sig domarringen "inmot" norra änden. De större gravkullarna uppges vara 100 till 150 fot i omkrets. Måtten motsvarar ett diameterspann från drygt nio meter till knappt 15 meter. Kartans skalstock anges vara 600 fot. Skalan överensstämmer dåligt med de verkliga förhållandena. Baserat på de få kända punkter som ritats ut förefaller skalan vara omkring 375–400 fot, motsvarande cirka 111–119 meter (Hofberg 1869:1f; bilaga 6). I kartan syns den gård som uppförts efter laga skifte med ekonomibyggnaderna i norr.

I KMR finns uppgift om att delar av gravfältet ska ha undersökts på 1860-talet. Hofberg lämnar inga uppgifter om en sådan undersökning.

Stora delar av Rönneberget har täktats under det tidiga 1900-talet. Av LIDAR-data och flygfoto att döma har den verksamheten varit mycket omfattande (se figur 6). I Hofbergs karta från år 1869 har åsryggen en utbredning

Figur 6. Flygfoto över Rönneberget anno 1950. Fotot är taget från väster. Tägtgroparnas omfattning är tydlig. I nedre högra hörnet syns grunden för ladan som i dag står på platsen. Runsten Nä 14 påträffades i kanten av grustaget vid vägslänten, cirka 25 meter nordnordväst om ladans nordvästra hörn.

som framstår som naturlig. Bortsett från skadorna på de större gravhögarna nämns ingen annan, av människa orsakad, åverkan på gravfältet eller kullen. Vare sig i karta eller text finns heller några indikationer på att Hofberg har varit medveten om vad den grävande majoren sysselsatt sig med knappa två decennier tidigare.

År 1931 upprättade Gustaf Adolf Hellman en karta. Hellman identifierar 47 lämningar, varav 32 kategoriseras som högar eller jordblandade rösen. På kartan finns två tomma ytor längs den norra kanten. Ytan mellan gravarna 3, 4 och 6 är tom. På östra sidan av grav 4 finns nummer 7 som föreslås vara resterna av en hög. Även det nordvästra hörnet har en tom yta som skulle kunna rymma en stensättning eller hög. Vidare syns rabatter anlagda i och vid gravar (bilaga 6).

I mitten av 1950-talet tog markägaren på eget bevåg bort grav 24. Vidare grävdes vid samma tillfälle en vattenledning rakt igenom nr 7 och 12 och mellan gravarna 13 och 20 (ATA F1673/56, F2235/56).

Tidigare (modern) arkeologi vid Rönneberget

I januari 2021 genomfördes ovan refererade arkeologiska utredning. Då grävdes ett schakt sydväst om bostadshuset invid gravfältet. En grop och två lager påträffades. Ett av lagren gav en senmedeltida datering, åren 1421–1481 e. Kr. (Balknäs 2021).

Vid en schaktningsövervakning året innan, 2020, påträffades i närheten spår av två boplatsområden (L2020:540 och L2020:542, se figur 2). Boplatsområde L2020:540 hittades längs vägen knappt 200 meter nordnordväst om gravfältet. Tre stolphål och en kokgrop påträffades. Kokgropen daterades till slutet av yngre järnålder eller tidigmedeltid: från år 994 till 1153 e. Kr. (Rönngren 2021:17f).

UTGÅNGSPUNKTER, SYFTE OCH MÅLGRUPPER

Syftet med schaktningsövervakningen var tudelat. Dels skulle eventuella fornlämningar som kom att beröras av schaktningen dokumenteras på ett vetenskapligt vis. Vidare syftade även den arkeologiska närvaron till att undvika påverkan på fornlämningens synliga delar. Ambitionen var därför även att undvika att göra onödig åverkan på eventuella lämningar som var osynliga ovan mark och som påträffades i samband med schaktning.

Stora delar som av undersökningsområdet löpte längs med gravfältet. I dessa delar eftersträvades det efter att schakta så nära redan grävda ytor som möjligt.

METOD OCH GENOMFÖRANDE

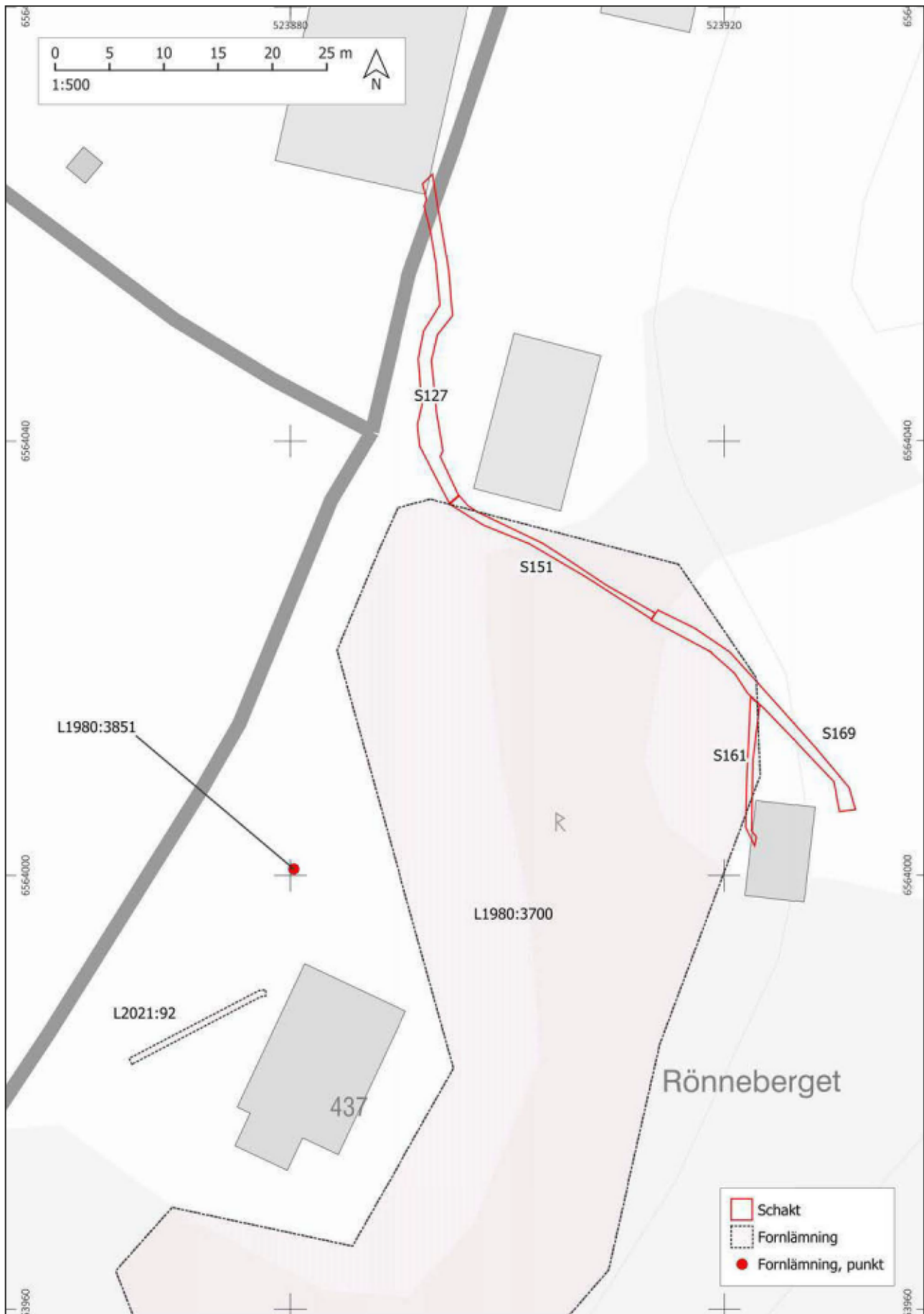
Schaktningsarbetet började i undersökningsområdets norra del vid det sydöstra hörnet av ladan. Schakten grävdes skiktvis ned till önskat djup och i förekommande fall ned till anläggningsnivå. Skopbredden var 0,8 meter vilken även var den bredd som behövdes för att lägga ned ny kabel. I de fall arkeologiska lämningar påträffades stoppades schaktningen för att utvärdera om anläggningarna skulle undersökas i sin helhet eller om det fanns möjlighet att gräva schaktet vid sidan av anläggningarna. Schaktet kunde grävas till önskat djup vid sidan om och på så vis skadades lämningarna minimalt i ytan. Då inga större eller mer komplexa anläggningar fanns i det breddade schaktet kunde schaktningsarbetet fortlöpa utan att den arkeologiska verksamheten förhalade grävandet i allt för stor utsträckning. Endast en mindre anläggning var nödvändig att undersöka och avlägsna, vilket gjordes med skärslev. Ben och kol som låg ytligt i påträffade, ej undersökta, anläggningar samlades in.

I den utsträckning det var möjligt grävdes schaktet längs med, eller precis bredvid, den äldre elledningens sträckning. Förutom de utsättningar som fanns på gårdsplanen underlättades detta åtagande av att markägaren i stora delar var på plats. Dessutom fanns i dennes ägo fotografier från tillfället då den äldre ledningen lades ned (se figur 7).

Schaktet mättes in i fyra segment. De separata inmätningarna har bibehållits till förestående rapport i syfte att enklare och tydligare kunna hänvisa till schaktets olika delar. Schakt och anläggningar mättes in med RTK-GPS i programmet X-pad. Fältdokumentationen gjordes i digital miljö i dokumentationsprogrammet Arkeo, där även majoriteten av fotodokumentationen lagrades. Fältdokumentationen behandlades och korrigerades i Microsoft Excel. Kompletterande fotodokumentation gjordes med mobiltelefon. Inmätningarna bearbetades sedan i programmet QGIS 3.30.1 där även metadata från fältdokumentationen inkorporerades.

Figur 7a (överst) och 7b (nederst). Ventilationsöppning i jordkällarens norra del och östra delarna av schakten i slutet på 1970-talet respektive hösten 2024.

Figur 8. Schaktplan med fastighetskartan och lämningar i KMR. Skala 1:500.

RESULTAT

Schaktning

Totalt schaktades drygt 91 löpmeter med det generella djupet 0,7 meter. Den del av schaktet som utgjordes av S169 grävdes dock till ett djup av 1,3 meter för en anslutande vattenledning. På de ytor som schaktet (S151, S161 och S169; se figur 8) tangerade gravfältets utbredning var lagerföljden likartad. Under grässvål fanns i västra delen av S151 ett 0,1 meter djupt skikt av torr matjord vilket vilade på finkornig ljus sand med enstaka inslag av upp till 0,15 meter stora, runda naturstenar. I resterande del österut saknades ett egentligt skikt av matjord. Den 0,05 till 0,10 meter tunna grässvålen och skogsförnan överlagrade grusig sand med rikliga mängder rullsten. Inga tecken på brandlager eller stenkonstruktioner påträffades där schaktet löpte längs med gravfältet.

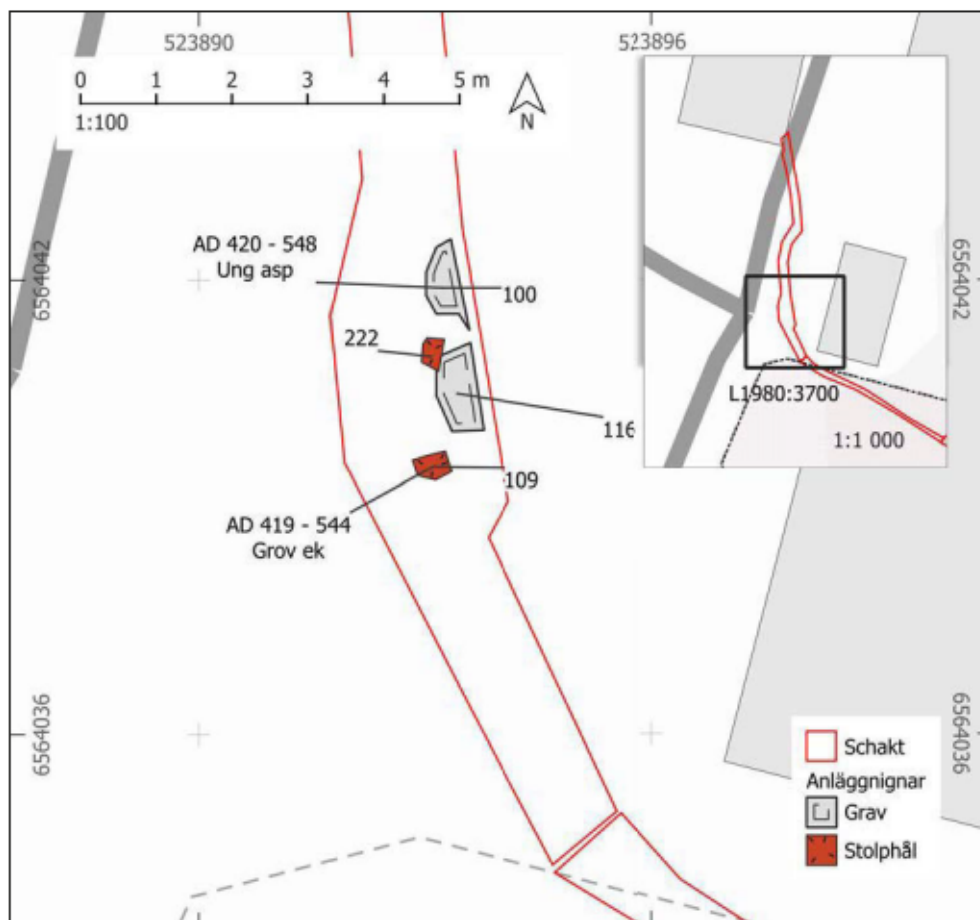
På gårdsplanen i undersökningsområdets nordvästra del löpte schaktet i nordnordväst-sydsydöstlig riktning (S127 i schaktplanen). Under det ytliga skiktet av grus fanns grusig sand innehållandes mycket rikliga mängder med småsten och stenar upp till 0,20 meter i storlek. Lagret var homogent i avseende både på kornstorlek och färg genom hela dess djup. Ingen tidigare markhorisont eller kulturpåverkad jord iaktogs. I fält tolkades lagerföljden, eller snarare avsaknaden av sådan, vara ett resultat av att någon form av markberedning gjorts på ytan.

Omkring 20 meter sydsydöst om ladan påträffades dock tydliga spår av mänskliga aktiviteter. Mellan täktgropen i norr och de nordligast belägna gravarna är ytan plan i lätt sluttning mot norr och nordöst. I schaktplanen motsvaras ytan av S151 och västra delen av S169. I öster och nordöst (S161 och resterande del av S169) är den plana ytan knappt tio meter bred. På platån står ett mindre bostadshus. Att ytorna har varit föremål för tidigare schaktning framgår med all tydlighet av det abrupta slutet på gravfältet och den kant som än i dag är markant (se figur 7a och 7b). Östra sidan av gravfältet har en likande kant, vilken är skönjbar nedanför träden i figur 6.

Gårdsplan med rester av gömda gravar

Totalt påträffades fyra anläggningar, varav en (stolphål A109) undersöktes. Ytterligare en kontext (A222) tolkades vara ett stolphål, om än ett osäkert sådant. De resterande två kontexterna (A100 och A116) tolkas utgöra resterna av två brandgravar.

Brandgrav A100 framstod i plan initialt bara av en vag yttre rand av gråaktigt sotfärgat grus. Då liknande små stråk av mörkfärgningar tidigare visat sig vara spår av rötter schaktades den översta 0,1 metern med maskin. De yttre delarna av strukturen blev då tydligare snarare än att försvinna. Den framrensade delen

Figur 9. Anläggningsplan i skala 1:100 och Infällning i skala 1:1 000.

av anläggningen mätte 0,95×0,40 meter i nordnordvästlig till sydsydöstlig riktning. Fyllningen bestod av sandigt grus med stora mängder småsten. Längs den västra kanten fanns en handfull stenar som var 0,10–0,15 meter stora, varav somliga uppvisade tecken på att vara eldpåverkade. Bortsett färgen och mängden sten i storleksordningen omkring 0,20 meter var fyllningen densamma som den omkringliggande undergrunden. I profil var anläggningen skålformad där två tydliga skikt gick att identifiera. Det övre skiktet täckte anläggningens centrala del och var 0,7 meter långt i profil. Den centrala fyllningen utgjordes av brungrått grus med småsten, mycket likt det översta skikt som fanns på resterande delar av gårdsplanen. Ställvis fanns små fläckar av kol och sot. Centralt var detta skikt cirka 0,10 meter djupt. Underst fanns en korpsvart kollins som utgjorde hela botten.

Då anläggningen handrensades i avgränsande syfte påträffades brända ben (F1) och små kolbitar. Benen låg spritt över hela ytan och utan synliga koncentrationer. Majoriteten av benbitarna låg tydligt i den svarta bottenlinsen. Samtliga benfragment är vitbrända och helt kalcinerade. En överskådlig osteologisk analys har gjorts i vilken en eller två bitar bedömdes vara av sådan karaktär att de sannolikt kommer från människa.

Figur 10. Grav 100 i profil. Foto från väster.

Ett mindre jordprov samlades in från det kolrika lagret. Provet innehöll inget analyserbart växtmaterial men väl kol från ek och en ung asp. Det senare kolet daterades till åren 420–548 e. Kr. (sigma 2, 95,1% sannolikhet) – en datering som sammanfaller väl med folkvandringstiden.

Mindre än en halvmeter söder om A100 fanns stolphål A222 och brandgrav A116. Stolphålet påträffades då grav A100 handrensades vilket medförde att både A222 och A116 rensades fram med större försiktighet för att sedan dokumenteras i plan. Stolphålet var runt med en diameter på 0,40 meter och hade i kanten tre rundande stenar, runt 0,15 meter. Fyllningen var brungrå sand och kanten mot A116 var något otydlig. Det är inte uteslutet att den inmätta strukturen A222 utgör den nordvästra delen av A116. Till skillnad från grav A100 hade A116 ett tydligare sammanhängande lager av kol över hela den framrensade delen. Dess utbredning mätte 1,20 × 0,70 meter i nordnordvästlig till sydsydöstlig riktning. Anläggningen fanns precis där ytskiktet på gårdsplanen övergick från grus till gräs. Den tog vid direkt under grässvålen. Även här påträffades brända ben och kol. Samtliga fragment bedömdes vara från djur. De flesta fragment är helt genombrända men det finns även ett fåtal som har en något gulare nyans.

Stolphål A109 påträffades då ovanstående anläggningar skulle rundas. Det fanns precis sydväst om grav A116. Stolphålet var i plan runt och hade en skålad profil. Diametern var 0,40 meter och djupet 0,20 meter. Fyllningen var av sandigt grus med mycket rikliga mängder kol. På sidorna fanns omkring 0,10 meter stora stenar som tolkas utgöra skoning. Ett kolprov samlades in som visade sig innehålla samma träslag som provet från A100. Tyvärr var kolfragmenten av asp för små för att kunna dateras. Träkolet från ek fick i det närmaste ett identiskt daterings spann som A100: åren 419–544 e. Kr. (sigma 2). Träkolet av ek kom dels från grövre grenar, dels från stam. En viss egenålder är att beakta.

Analys

Ett jordprov skickades för makrofossilanalys. Analysen gjordes av Stefan Gustafsson, Arkeologikonsult. Provet innehöll inget analyserbart material (e-post, Stefan Gustafsson 2024-10-07).

Vedartsanalys gjordes på två prover. Arbetet utfördes av Ulf Strucke, Antraco AB. I båda proverna fanns en liten mängd asp, men merparten träkol kom från ek (se bilaga 1).

Kol från båda vedartsanalyserna ¹⁴C-daterades av Ångströmlaboratoriet vid Uppsala universitet. Svaren var i det närmaste identiska och placerar båda anläggningarna i folkvandringstid (se bilaga 2).

Tabell 1. Kolprover som daterats.

Lab nr	Kontext	$\delta^{13}\text{C}_{\text{‰}}$ V-PDB	¹⁴ C BP	SD 1 σ	SD 2 σ
Ua-85138	A100	-25.7	1586	AD 434–537	AD 420–548
Ua-85139	A109	-26.7	1595	AD 430–535	AD 419–544

TOLKNING

Tolkningarna att de sot- och kolfyllda nedgrävningarna utgör gravar är inte på något vis säkra. Tolkningen vilar på ett led av sekundära bevis: vissa av benen i A100 inte kan uteslutas vara av mänskligt ursprung, kyrkoherdens beskrivningar och utbredningen av gravfältet på Hofbergs karta i kombination med närheten till nu synliga grav är bidragande faktorer. Mellan anläggningarna och norra änden på gravfältet påträffades inga andra anläggningar vilket i någon mån talar emot gravhypotesen. Anläggningarna var, som tidigare framhävts, skadade och det är inget som motsäger att grundare eller andra typer av gravar schaktats bort sedan tidigare (jämför gravfältskartorna från åren 1869 och 1931, bilaga 6, 7).

Ensamliggande stolphål är sällan fruktsamma att försöka tolka. Centrum för anläggningarna ligger 1,5 meter ifrån varandra vilket motsvarar en bockbredd som förekommer under hela järnålder. Den samtida dateringen och närheten till A100 talar för att det inte är delar av en huskonstruktion.

Gravfältet då?

Sammantagsvis kan sägas att såväl kyrkoherde Zenuis som Herman Hofberg underskattade antalet gravar grovt. Sånär som på en hög är de överens om antalet. Att antalet högar överensstämmer med varandra är sannolikt en slump. Kyrkoherden placerar domarringen "mitt på backen" och omtalar en

"jättegrav invid backen på den norra sidan." Hofbergs gravbeskrivningar av de gravar som fanns vid tiden för hans besök ger en maximal diameter om knappt 15 meter. Han anger även att de största gravarna har en höjd av 2 till 3 fot. Måtten stämmer väl med hur gravfältet ser ut idag och det är osannolikt att den jättegrav kyrkoherden beskriver omfattas av den gravfältskarta och beskrivningar som Hofberg upprättar. Hofberg gör inget omnämnande av någon specifikt stor grav, eller att några gravar finns invid, bredvid eller i anslutning till gravfältet på den norra sidan.

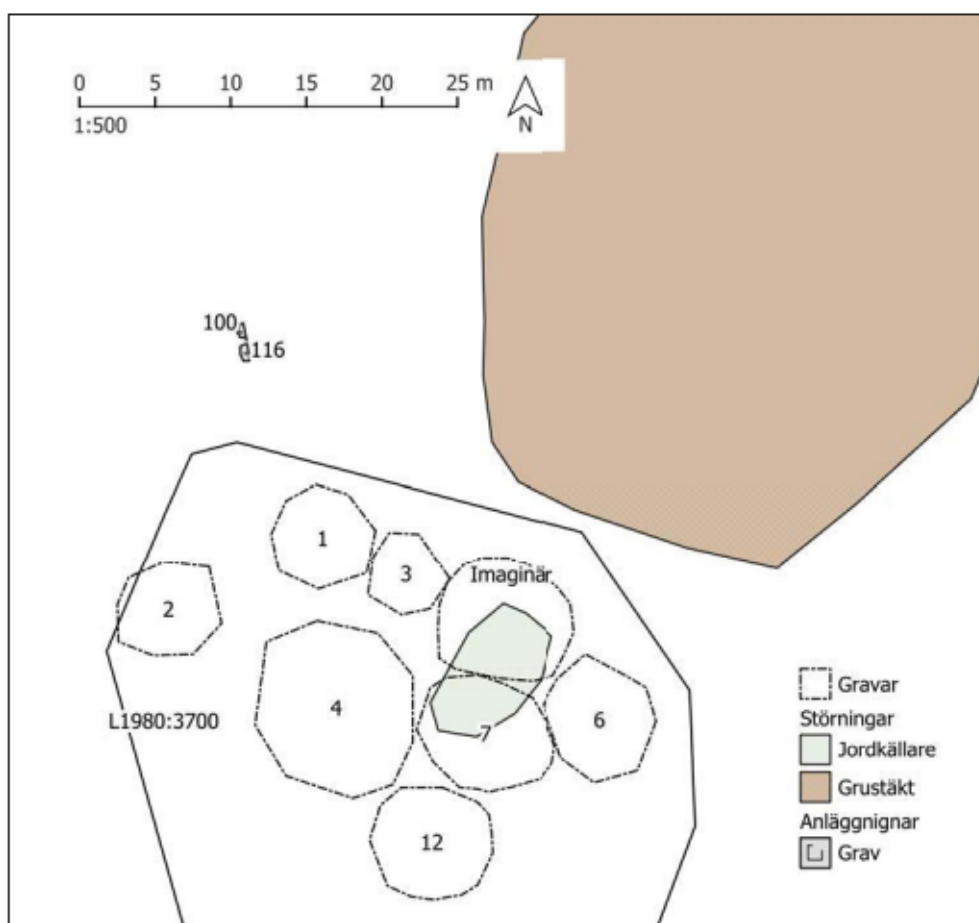
I bilagorna 6 och 7 finns gravfältskartorna från åren 1869 och 1931 i rektifierad form. Hofbergs karta från år 1869 är något skev i sin skala (se Bakgrund). Det framgår dock med tydlighet att minst en grav i norr avlägsnats mellan de olika kartgenerationerna.

När Hellman besöker platsen drygt 60 år efter Hofberg är kunskapen om järnålders gravskick betydligt större. Trots att stora delar av åsen år 1931 är bortgrävd bedöms nu antalet gravar vara det dubbla, inkluderat de som bedöms som osäkra. Det finns således skäl att tro att de sex gravhögar som major von Schantz önskade avlägsna var av sådan art att de var väl synliga och markanta i landskapet. Om antagandet stämmer är det mycket sannolikt att en större mängd mindre och flackare gravar schaktats bort redan i mitten av 1800-talet. De arkeologiska resultaten från aktuell undersökning indikerar att så är fallet.

Av kyrkoherdens "jättegrav" finns inga spår, varken arkeologiskt eller i det historiska materialet. Visserligen är skalan i Hofbergs karta ett bekymmer, men den nordligaste graven som återges framstår likväl inte som speciellt stor i relation till övriga. Av den topografi som ritats ut i kartan är graven dessutom placerad på höjden, inte invid. Även LIDAR-data antyder starkt att kullen ursprungligen sträcks sig en bra bit längre norrut.

På den (grav)tomma ytan mellan gravarna 3, 4 och 6 på Hellmans gravfältskarta finns i dag en jordkällare. Den är gjord av betong och tegel med en mantel av jord (se figur 7). Precis söder därom finns grav nummer 7 som beskrivs *"Hög. Intill 0,3 m. hög N delen bortschaktad sedan gammalt. Gravhög?"*. Mycket sannolikt har Hellman rätt i sin misstanke om att det funnits ytterligare lämningar på just den ytan. Baserat på de strukturer som finns utritade för nummer 7 och avstånden mellan gravarna 4 och 6 kan den maximala diametern uppskattas någorlunda väl. Förutsatt att strukturen var rund bör dess diameter varit strax under 10 meter. Ytterligare en hög eller stensättning av ungefär samma storleksordning skulle i det scenariot kunna rymmas mellan grav 3 och 6. Att den ytan skulle ha inhyst den omtalade jättegraven är inte troligt.

I övre delen av Hofbergs karta finns ytan där major C. J. von Schantz jämnade *"2ne belägna i norr ..."* ättehögar med marken. En av dessa gravar kan ha varit den som åsyftades när kyrkoherden beskrev gravfältet för snart 400 år sedan. Återigen motsägs förslaget i någon mån av den terräng som går att utläsa i kartan från år 1869 samt dagens höjddata.

Figur 11. Hypotetisk utbredning av grav 7 samt ytterligare en grav. Skala 1:500.

Höjdens norra (naturliga) gräns sammanfaller med den yta där runstenen Nä 14 hittades. Det är även här som den äldre vägen viker av österut. I förhållande till kommunikationsleder, gravfält, strandlinje och gravfält är fyndplatsen för runstenen helt rimlig och dess ursprungliga plats var troligen inte långt från där den påträffades.

Kan denna yta även ha varit platsen för den jättegrav som kyrkoherden beskrev? Indicierna pekar i den riktningen. Runstenens placering blir då än mer motiverad. Av någon anledning var runstens inskription inte läsbar för kyrkoherden. Ett så uppenbart kristet monument som runstenen utgör skulle snarare lyfts fram av kyrkan i stället för att tystats ner. Sannaolikt har stenen legat ned redan på 1600-talet.

Avståndet till Bärsta bytomt och gravfält L1980:3928 är 400 meter. Kan det rent av vara så att det här är platsen för den tämligen rika, och stora, grav som Dybeck undersökte? Det är inte helt sannolikt, men inte heller omöjligt baserat på den information som de facto ges i de olika källorna. Möjligen finns svaret i någon av Dybecks egna anteckningar och/eller reseberättelser, varav ett flertal digitaliserats av Riksantikvarieämbetet. Politikern, redaktören, do-

centen och riksdagsledamoten Carl Fredrik Bergstedt förefaller även ha varit amatörarkeolog. I sin skrift "Berättelser om en resa i Nerike" från år 1844 står att läsa:

"Grafhöggar förekomma särdeles talrikt vid Resta by// ... // och på backarna vid den angränsande byn Bärsta. Jag lät på sistnämnda stället öppna en __ hög, __ med fotkedja af 6 uppresta stenar (en hade tydligen blifvit borttagen, kanske flera), men fann under hällen endast ett lager av kol och brända ben, jemte en mängd____ kulor af bränd lera, men intet spår av någon urna. Samma resultat erhöles vid gräfning i de mindre högarna"

(ATA/ARK2_1-1/E 3/21, sid. 7)

Tyvärr har de inte funnits tid och möjlighet att sätta sig in i samtliga källor angivna i KMR. Notisen om att undersökningar ska ha skett även på L1980:3700 på 1860-talet är värd att granska mer. Har det skett en förväxling där årtalen blandats ihop eller avser notisen ytterligare en undersökning som inte finns redovisad i de källor som studerats inom ramen för denna rapport?

Hur långt in i järnåldern gravfältet har brukats är vanskligt att sja om. Runstenen vittnar naturligtvis om mänsklig närvaro under den sista tiden av yngre järnåldern och om kyrkoherdens och majorens ord tas för sanna talar även gravformerna för ett användande en bra bit in i den yngre järnålder.

UTVÄRDERING AV RESULTATEN

i förhållande till undersökningsplanen

Undersökningen i form av schaktningsövervakning utfördes enligt undersökningsplanen. Inga synliga fornlämningar kom att påverkas av företaget. Vidare kunde nyupptäckta fornlämningar kringgås. Samarbetet med övriga aktörer på plats skedde helt friktionsfritt.

Arkivmaterialet som fanns tillgängligt var mer omfattande än beräknat. De arkeologiska resultaten samt de sedan tidigare presenterade resultaten av arkivstudier medförde att det inom ramen för denna undersökning gjordes en mer omfattande genomgång av det historiska källmaterialet än beräknat.

Inga synliga fornlämningar påverkades av schaktningen och endast en mindre del av de ovan mark osynliga lämningarna påverkades. Arkeologgruppen anser därmed att uppdragets syfte är uppfyllt.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Län	Örebro
Kommun	Örebro
Landskap	Närke
Socken	Stora Mellösa
Fastighet	Bärsta 9:1
Lämningsnummer	L1980:3700
Lämningsstyp	Gravfält
Datering	Järnålder
Typ av undersökning	Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning
Länsstyrelsens beslutsdatum	2024-08-13
Länsstyrelsens diarienummer	4996-2024
Ärendenummer i Fornreg	202401128
Arkeologgruppens projektnummer	P24055
Projektleddning och personal	Tobias Vinoy
Undersökningstid	2024-09-09
Undersökt yta	88 m ²
Inmätningsteknik	RTK-GPS
Koordinatsystem	SWEREF 99TM
Läge och koordinater	Ekonomiska kartan: JI33-10F3f57 6564031 523899
Höjdsystem	RH 2000
Arkiv	Arkivmaterial förvaras hos Arkeologgruppen.
Digitalt arkiv	Som ovan.
Fynd	Fynd förvaras hos Arkeologgruppen i väntan på fyndbeslut.

REFERENSER

Tryckta källor

- Balknäs, N. 2021. *Bergvärme i Bärsta*. Arkeologgruppen AB rapport 2021:23.
- Dybeck, R. 1849. *Runa. Läsning för fäderneslandets fornvänner 1849*.
(Digitaliserad av Göteborg universitet)
- Hofberg, H. 1869. *Nerikes fornlemningar I*,
Digitaliserad av: Riksantikvarieämbetet (ATA/ARK2_1-1/E 3/23).
- Jansson, S. B., 1975. *Sveriges Runinskrifter*. Band 14:1: Närkes runinskrifter, granskade och tolkade av Jansson, S.B.F. Stockholm: Almqvist & Wiksell international.
- Rönngren, J. 2021. *Elkabel genom boplat, fornborg, lägenhetsbebyggelse och bytomter i Stora Mellösa*. Arkeologgruppen AB rapport 2021:24.
- Wahlberg, M. 2003. *Svenskt ortnamnslexikon*. Uppsala: SOFI.

Kartor

- RIKETS ALLMÄNNA KARTARKIV (RAK)
Ekonomiska kartan Resta, 10F3f57
- LANTMÄTERISTYRELSENS ARKIV (LMS)
Laga skifte, 1849. S63-9:4

Arkiv

- ATA
Akt F1673/56, Akt F2235/56 (Korrespondens mellan Major C. J. von Schautz och Ämbetet)
ATA/ARK2_1-1/E 3/21 (C. F. Bergstedt Berättelse om en resa i Nerike)
ATA/ARK2_1-1/E 3/4. (Dybeck Forskningsberättelse för 1850, 1851 och 1852)
ATA/ARK2_1-1/E 3/5. (Anmärkningar vid Dybecks Årsberättelse för 1867)
ATA/ENSK_25-1 (Richard Dybecks samling)

Övriga källor

- Statens historiska museum
samlingar.shm.se/ (Förvärvsnummer 1587, huvudkatalog A, sid 2 och huvudkatalog B, sid 2-3.)
- SGUs publika WMS-tjänster - Strandlinje [crs=EPSG:3006&dpiMode=7&format=image/png&layers=strand:SE.GOV.SGU.STRANDFORSKJUTNINGSMODELL.2000BP&style=tilePixelRatio=0&url=https://maps3.sgu.se/geoserver/wms](https://maps3.sgu.se/geoserver/wms?crs=EPSG:3006&dpiMode=7&format=image/png&layers=strand:SE.GOV.SGU.STRANDFORSKJUTNINGSMODELL.2000BP&style=tilePixelRatio=0&url=https://maps3.sgu.se/geoserver/wms)
- Runinskrift Nä 14 i senaste (2020) utgåvan av Samnordisk runtextdatabas, Institutionen för nordiska språk, Uppsala universitet.
<http://kulturarvsdata.se/uu/srdb/lab736df-1de0-4b29-93fe-4d7033080569>

FÖRTECKNING ÖVER FIGURER

- Figur 1 (föregående sida). Översiktskarta med Rönneberget markerat med svart cirkel. Skala 1:50 000 med infällning i skala 1:1 000 000.
- Figur 2 (föregående sida). Undersökningsområdet vid Rönneberget markerat med svart cirkel tillsammans med omkringliggande fornlämningar. Skala 1:10 000.
- Figur 3. Vattenlinjen för 2000 år sedan med Rönneberget markerat med rött (SGU-WMS). Skala 1:50 000.
- Figur 4. Runsten Nä 14 på dess fyndplats och hur ytan där den nu är placerad såg ut i början av 1960-talet (Samnordisk runtextdatabas).
- Figur 5. Spelpjäs från Dybecks undersökning år 1849 (Dybeck 1849:2).
- Figur 6. Flygfoto över Rönneberget anno 1950. Fotot är taget från väster. Tåktgroparnas omfattning är tydlig. I nedre högra hörnet syns grunden för ladan som i dag står på platsen. Runsten Nä 14 påträffades i kanten av grustaget vid vägslänten, cirka 25 meter nord-nordväst om ladans nordvästra hörn.
- Figur 7a (överst) och 7b (nederst). Ventilationsöppning i jordkällarens norra del och östra delarna av schakten i slutet på 1970-talet respektive hösten 2024.
- Figur 8. Schaktplan med fastighetskartan och lämningar i KMR. Skala 1:500.
- Figur 9. Anläggningsplan i skala 1:100 och Infällning i skala 1:1 000.
- Figur 10. Grav 100 i profil. Foto från väster.
- Figur 11. Hypotetisk utbredning av grav 7 samt ytterligare en grav. Skala 1:500.

FÖRTECKNING ÖVER TABELLER

Tabell 1. Kolprover som daterats.

FÖRTECKNING ÖVER BILAGOR

- Bilaga 1. Schakttabell
- Bilaga 2. Anläggningstabell
- Bilaga 3. Fyndlista
- Bilaga 4. Vedartsanalys
- Bilaga 5 ¹⁴C-analys
- Bilaga 6. Herman Hofbergs gravfältskarta från år 1869 och beskrivning, inkl. grovt rektifierad mot bakgrund av terrängskuggning och fastighetskarta.
- Bilaga 7. G-A Hellmans gravfältskarta från år 1931, inkl. grovt rektifierad mot bakgrund av terrängskuggning och fastighetskarta.

BILAGOR

Bilaga 1. Schakttabell

S-nr	Mått/m	Djup/m	Alvmaterial	Beskrivning	Anläggningar
127	30x2	0,7	Sand, Grus	I N grävde längs med tidigare schakt. Från böjen i höjd med garage, orörd mark bestående av morängrus med mycket rikligt med rullsten upp till 0,2 meter. Tidigare har ytan jämnats ut i någon mån och ett grunt lager med grus förts på. Morängrus med rikligt med rullstensås.	A100, A109, A116, A222
151	21x0,8	0,7	Silt, Sand	0,1-0,15 matjord in mot gravar ovan fin sand med sporadiska inslag av sten. 6 m ned i slänten mot SO undergrund av grusig sand med rikligt med rullsten. Inget tecken på brandlager eller stenkonstruktioner.	–
161	13x0,8	0,7	Sand, Grus	Stickspår in till hus. Invid den brink som grävts mot gravfältets östra del. 0,05 - 0,1 m med torv/grässvål. Hela ytan där huset står förefaller vara tillplattad för huset.	–
169	26x1	1,3	Sand, Grus	Djupgrävt för anslutande vattenledning. Tunt skikt 0,05 m med skogsförna och grässvål.	–

Bilaga 2. Anläggningstabell

Kontext	Typ	Mått/m	Djup/m	Beskrivning	Fynd	Prover
100	Grav	0,95x0,14	0,15	Skålad med en kollins Fyllning av sandig grus med rikligt med sten, <0,1 m stora. Majoriteten är rundade men vissa är skärviga och någon sjörbränd. Spritt i fyllningen fanns bränt ben. Förefaller vara genombränt. Inga blågrå inslag. Vita genom snitt. Schaktats av misstag lite väl djupt, då anläggning i yta var mycket lik andra fläckar med mörkfärgningar, dock väldigt tydlig då kol började framträda. Tar vid på mindre än 0,1 m under marknivå. Ytliga tecken på att ha delar i ytan som grävts bort tidigare.	F107	P108
109	Stolphål	0,4	0,2	Rund med skålad botten. Fyllning av sandig grus med mycket rikligt med kol. Stenskodd i ytan <0,1 m sten.	–	P115
116	Grav	1,2x0,7	-	Endast mycket ytligt framtagen. Kol och sten direkt under det ytligaste skiktet av gräsbevuxen gårdsplanen. Oval till avlång form. Fyllning av sandig grus med mycket rikligt med sten, <0,1 m. Flertalet av stenarna eldpåverkade. I N A122	F121	
222	Stolphål	0,4	-	Stenskodd rund. Ej undersökt. Bara ytterligt framrensad. Kan utgöra del av A116, annars är det kompis med A109 och grävd precis i ytterkant av A116.	–	

Bilaga 3. Fyndtabell

Fnr	Typ	Vikt/g	Antal	Kontext	Förbränningsgrad	Kommentar
1	Bränt ben	6	25	A100	6	Osteologisk bedömning att minst en bit sannolikt är av människa.
2	Bränt ben	4	19	A116	6	Ingen påvisbar förekomst av människa.

Bilaga 4. Vedartsanalys

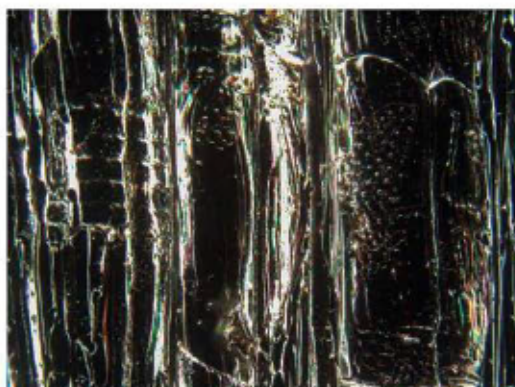
Antraco

vedartsanalys

ProjektId 2833

Närke, Örebro kommun, Stora Mellösa socken, Bärsta 9:1, L1980:3700 (Stora Mellösa 2:1), Gravfält

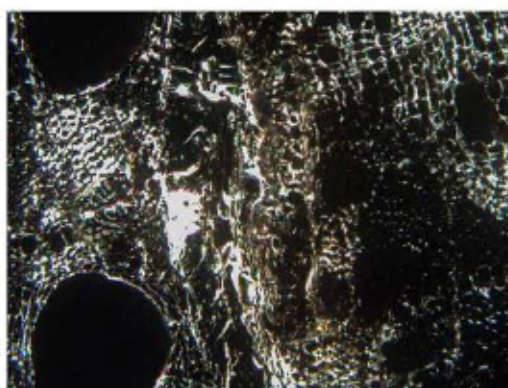
Brandgrav, A100, PM108

Provet rensades från en mindre mängd sand. Merparten av träkolet kom från sekundärt fragmenterade delar av en ekstam. För datering valdes i stället fragment av ung asp.

Vikt (g)	Analyserad vikt (g)	Fragment	Analyserat antal	Asp	Ek
0,5	0,4	över 75	50	9	41

Stolphål, A109, PK115

Även i detta prov har träkolet av ek fallit sönder i små fragment. Materialet är dels från grövre grenar, dels från stam. Två små bitar av asp noterades. De räcker inte för en datering.

Vikt (g)	Analyserad vikt (g)	Fragment	Analyserat antal	Asp	Ek
8,5	5,2	över 100	50	2	48

Bilaga 5. ^{14}C -analys

UPPSALA
UNIVERSITET

Ångströmlaboratoriet
Tandemlaboratoriet

Kol-14 gruppen

Besöksadress:
Ångström Laboratoriet
Lägerhyddsvägen 1

Postadress:
Box 529
751 21 Uppsala

Telefon:
018 – 471 3124

Hemsida:
www.uu.se/centrum/tandemlab

E-post:
radiocarbon@physics.uu.se

Uppsala 2024-11-19

Tobias Vinoy
Arkeologgruppen i Örebro AB
Radiatorvägen 11
702 27 ÖREBRO

Resultat av ^{14}C datering av träkol från Projekt 23055, Stora Mellösa 2:1, Örebro, Närke. (p 6295)

Förbehandling av träkol:

1. Synliga rottrådar borttages.
2. 1 % HCl tillsätts (10 h, under kokpunkten) (karbonat bort).
3. 1 % NaOH tillsätts (10 h, under kokpunkten). Detta steg upprepas tills den lösliga delen inte längre är mörkfärgad.

Löslig fraktion fälls genom tillsättning av konc. HCl. Fällningen som till största delen består av humusmaterial, tvättas, torkas och benämns fraktion SOL. Olöslig del, som benämns INS, består främst av det ursprungliga organiska materialet. Denna fraktion ger därför den mest relevanta åldern. Fraktionen SOL däremot ger information om eventuella föroreningars inverkan.

Före mätningen av ^{14}C -innehållet i acceleratorn förbränns det tvättade och intorkade materialet, surgjort till pH 3, till CO_2 -gas som i sin tur grafiteras genom en Fe-katalytisk reaktion. I den aktuella undersökningen har fraktionen INS daterats.

RESULTAT

Labnummer	Prov	$\delta^{13}\text{C}_{\text{‰}}$ V-PDB	^{14}C ålder BP
Ua-85138	Stora Mellösa 2:1, A100, PM108	-25,7	1 586 $\pm$ 29
Ua-85139	Stora Mellösa 2:1, A109, PK115	-26,7	1 595 $\pm$ 29

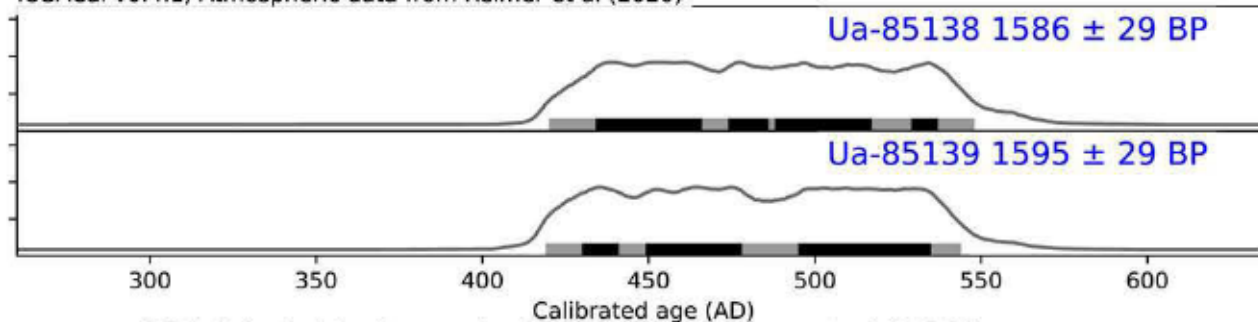
Med vänliga hälsningar

Melanie Melanie Mucke
2024.11.20
Mucke 09:46:19 +01'00'

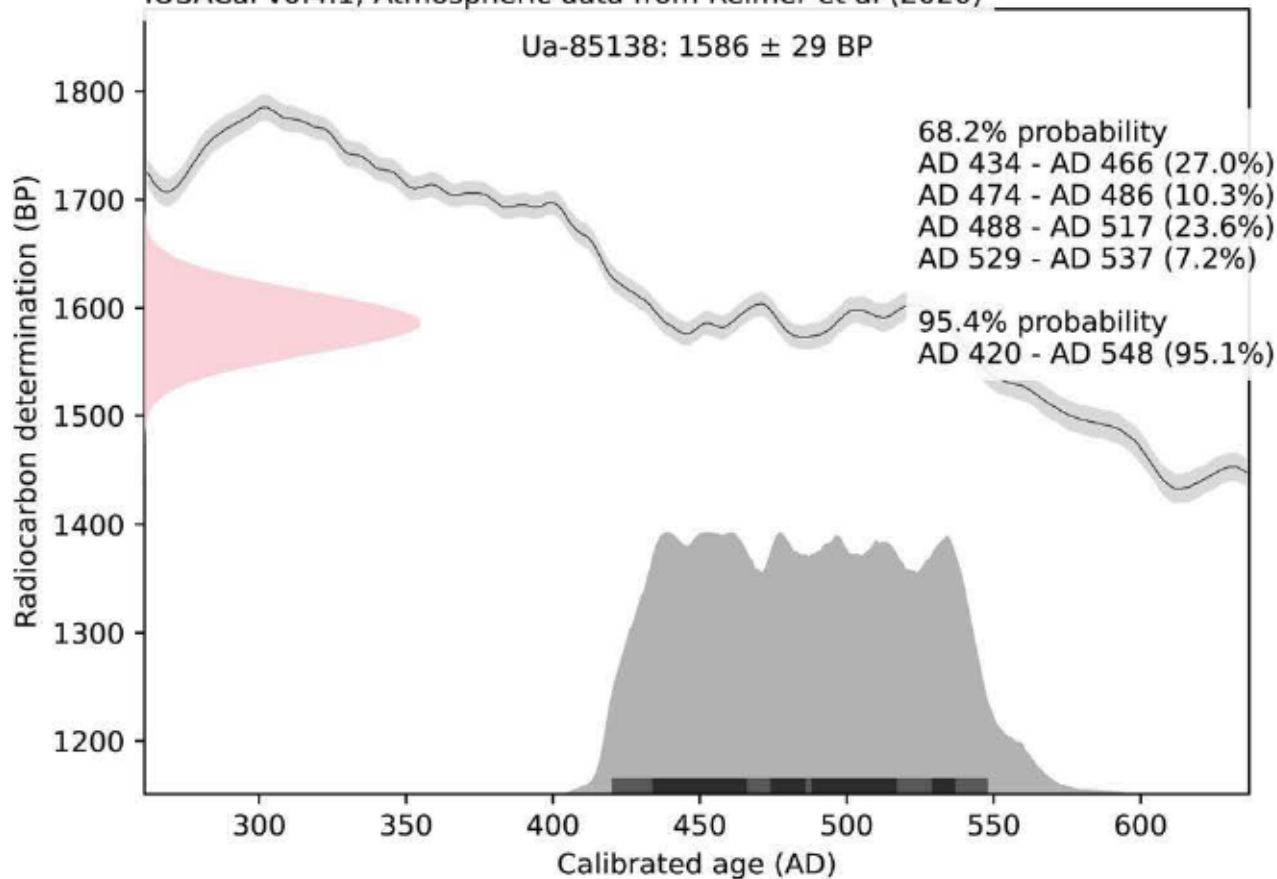
Melanie Mucke/Daniel Primetzhof

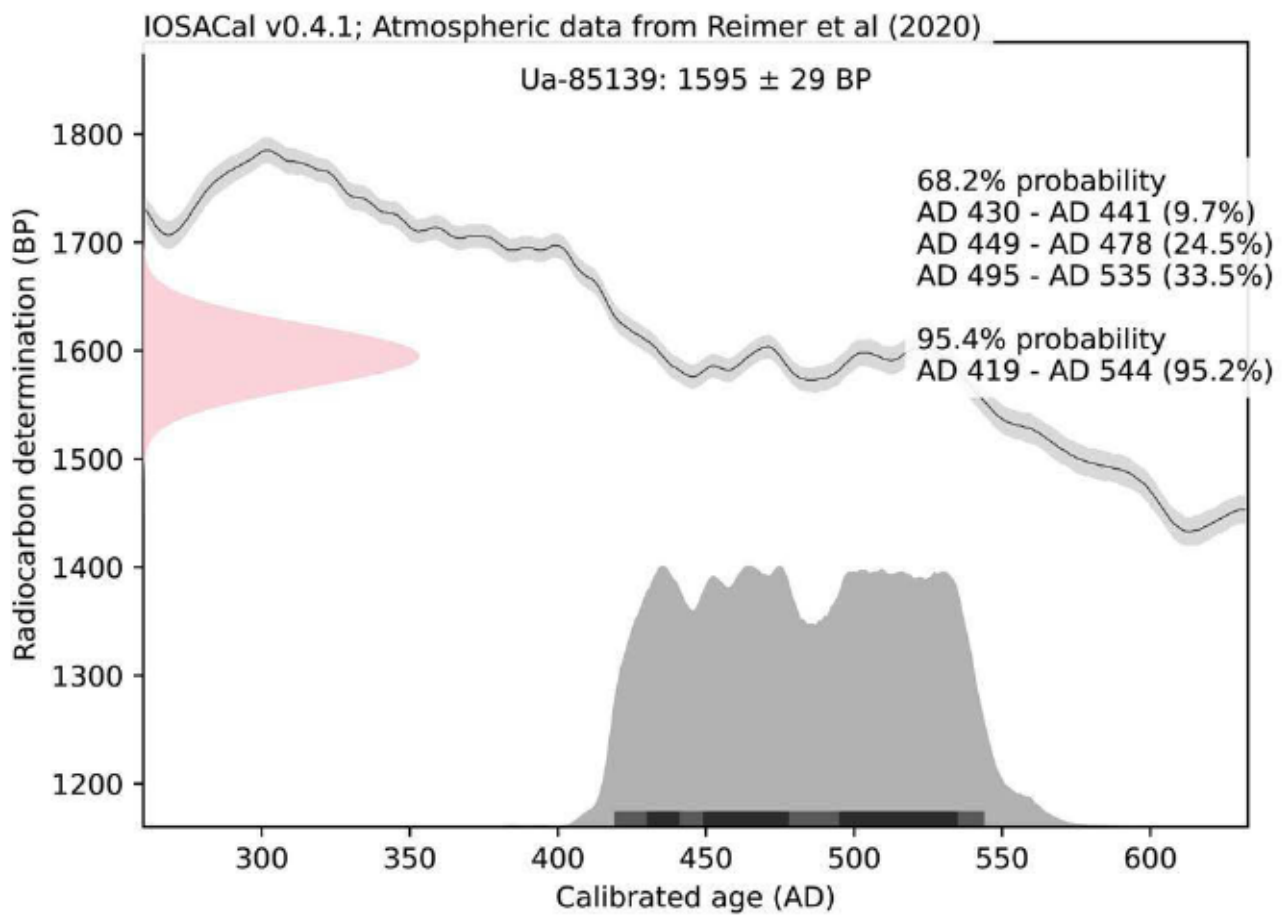
Kalibreringskurvor

IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

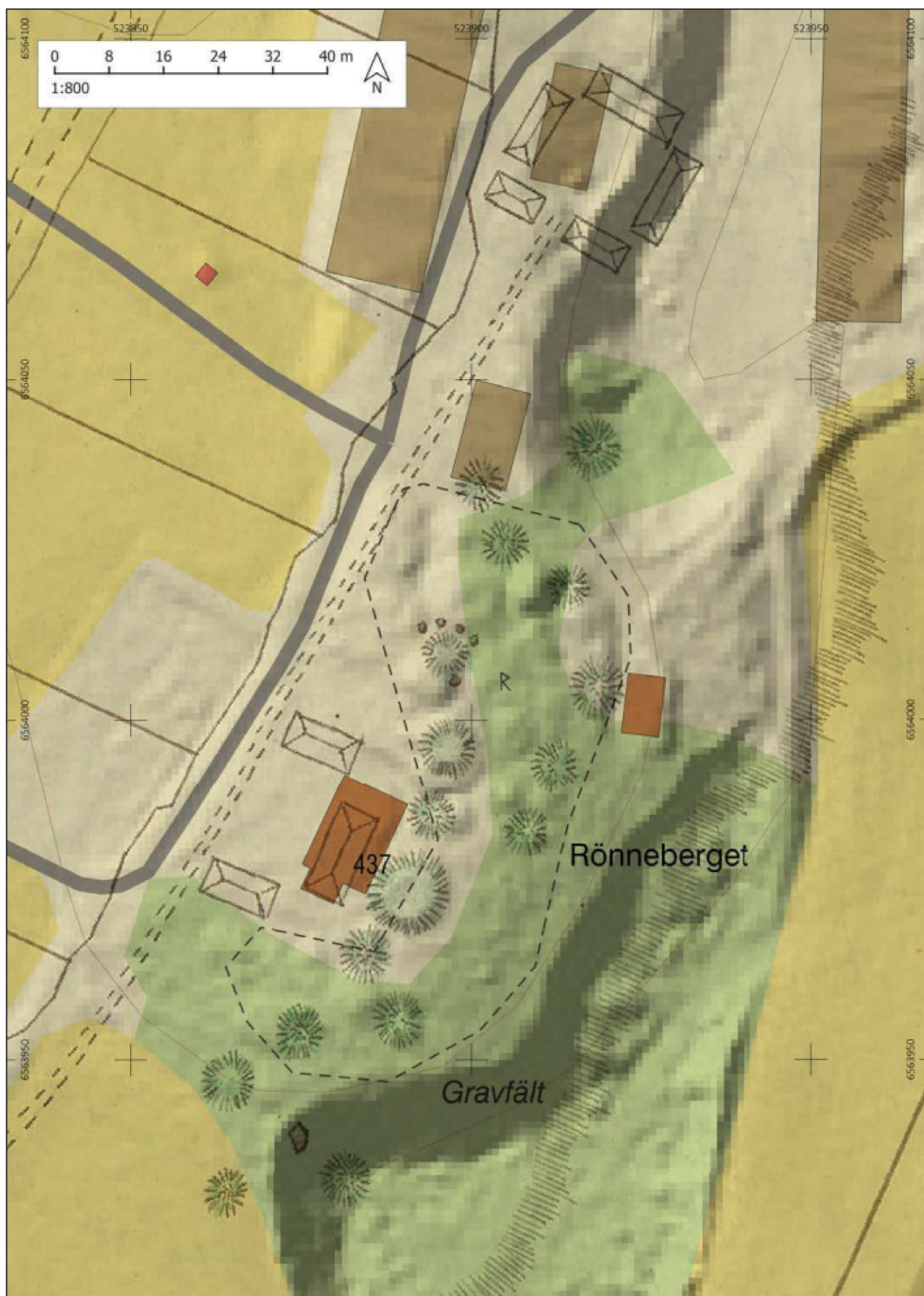
IOSACal v0.4.1; Atmospheric data from Reimer et al (2020)

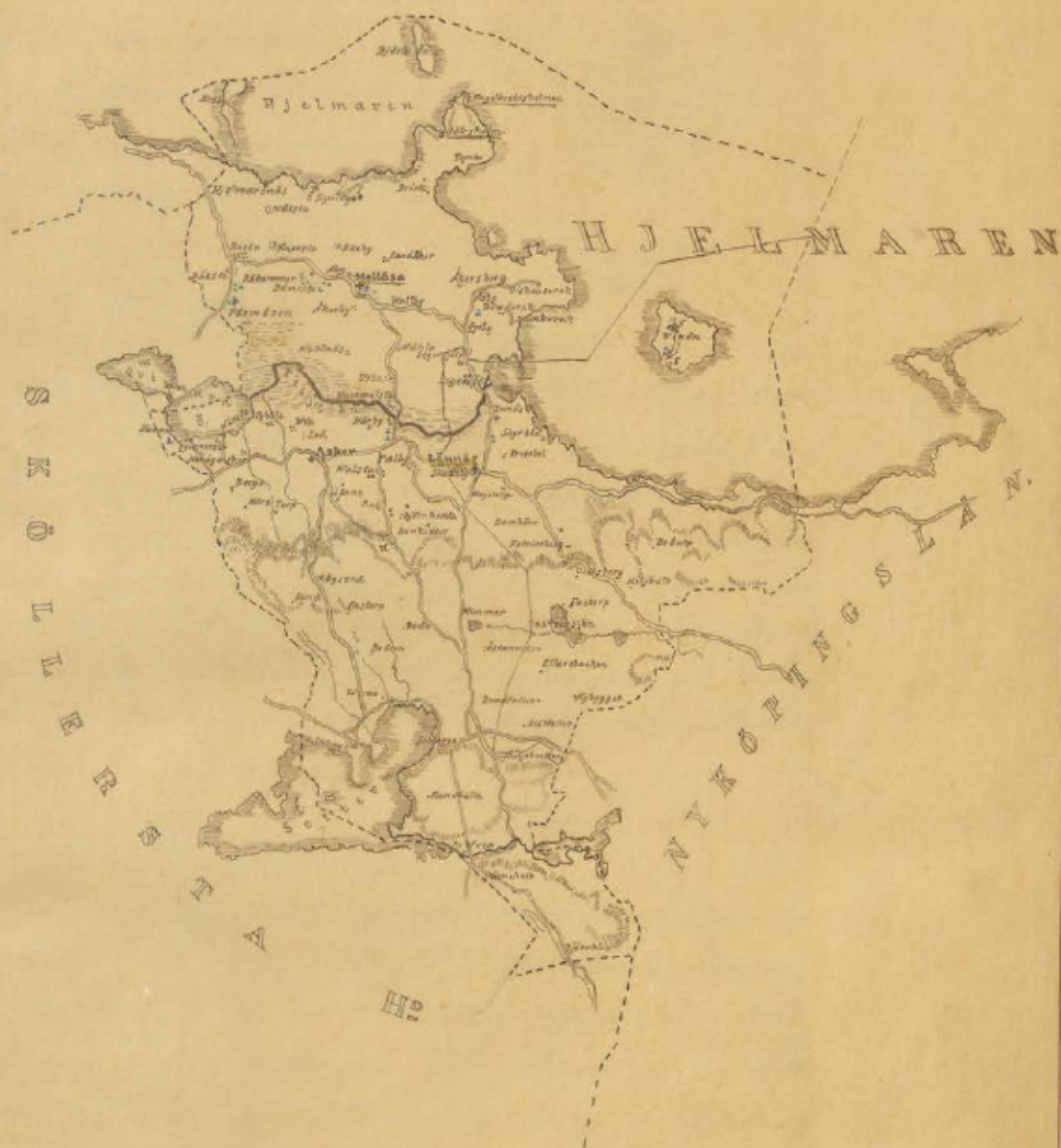
Bilaga 6. Herman Hofbergs gravfältskarta från år 1869

och beskrivning, inkl. grovt rektifierad mot bakgrund av terrängskuggning och fastighetskarta.

ASKERS HÄRADE

Fornlemningar.

- En enda Grafhög.
- Två eller flere Grafhögar.
- Stenrummel.
- Stensättning.
- Borglämning.
- Demarering.
- Baudesten.
- Rusten.
- Medeltidominna.

33. Stora Mellösa.

Stora Mellösa socken, som omfattar norra delen af Åskers härad och upplager en landyta af 0,312 kvadratomil, grän-
sar i norr och öster till Hjelmaren, i söder till Lennäs och Åsker
samt i väster till Norrbyås och Ålmsby.

Med undantag af nordligaste delen
utmed Hjelmars stranden, som är hög
och brant, samt socknens södra och syd-
östra del omkring Tjåla älv och Lissma-
rens, der landet är sankt och nästan
hvar höst och vår står under vatten, är

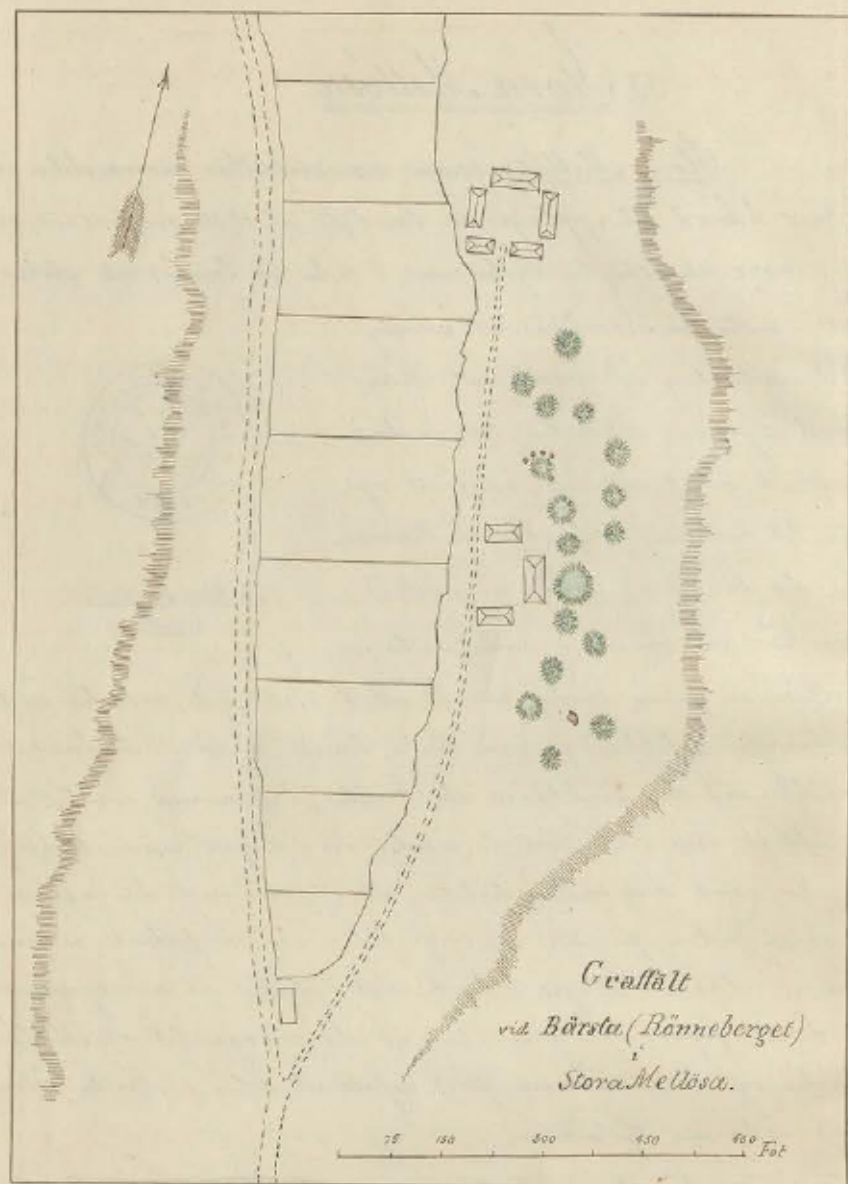
Åskers Härad's
Sigill.

Mellösa en jämn, bördig och väl odlad slätbygd, med den mest
tätbevärdade befolkning inom hela länet. Kyrkans belägenhet
i mitten af det fruktbara slätlandet, hemmanens ovanligt rin-
ga utmät, som i Mellösa är mindre, än i någon annan trakt i
Kerike, samt den omständigheten, att socknen med sin inskränkt-
ta areal redan på 1300 och 1400: talen var så folkrik, att hon
kunnet utgöra ett eget härad: allt antyder på en urgammal
bygd och gifver ytterligare stöd åt det antagandet, att Mellösa
är den af Sveastammens först befolkade orten i Kerike, ännu
stora söder om Hjelmaren.

A. Minnesmärkens från Forntiden:

På Bärsta bys "hopamark" ligga öfverst på åsen, öster om vägen
omkring 20 stycken söndergrädda och förstörda ättkullar,
samt en omkullfallen, 5 fot lång bautasten. En af hö-
garne, som för några år sedan undersöktes af herr Dybeck,
hittades enligt uppgift af personer, som på herr Dybecks upp-
drag verkstälde gräfningen, en tirkruka med kol och brän-
da ben, ett oxbrudolikt järnstycke samt en smal, böjd bränsten.

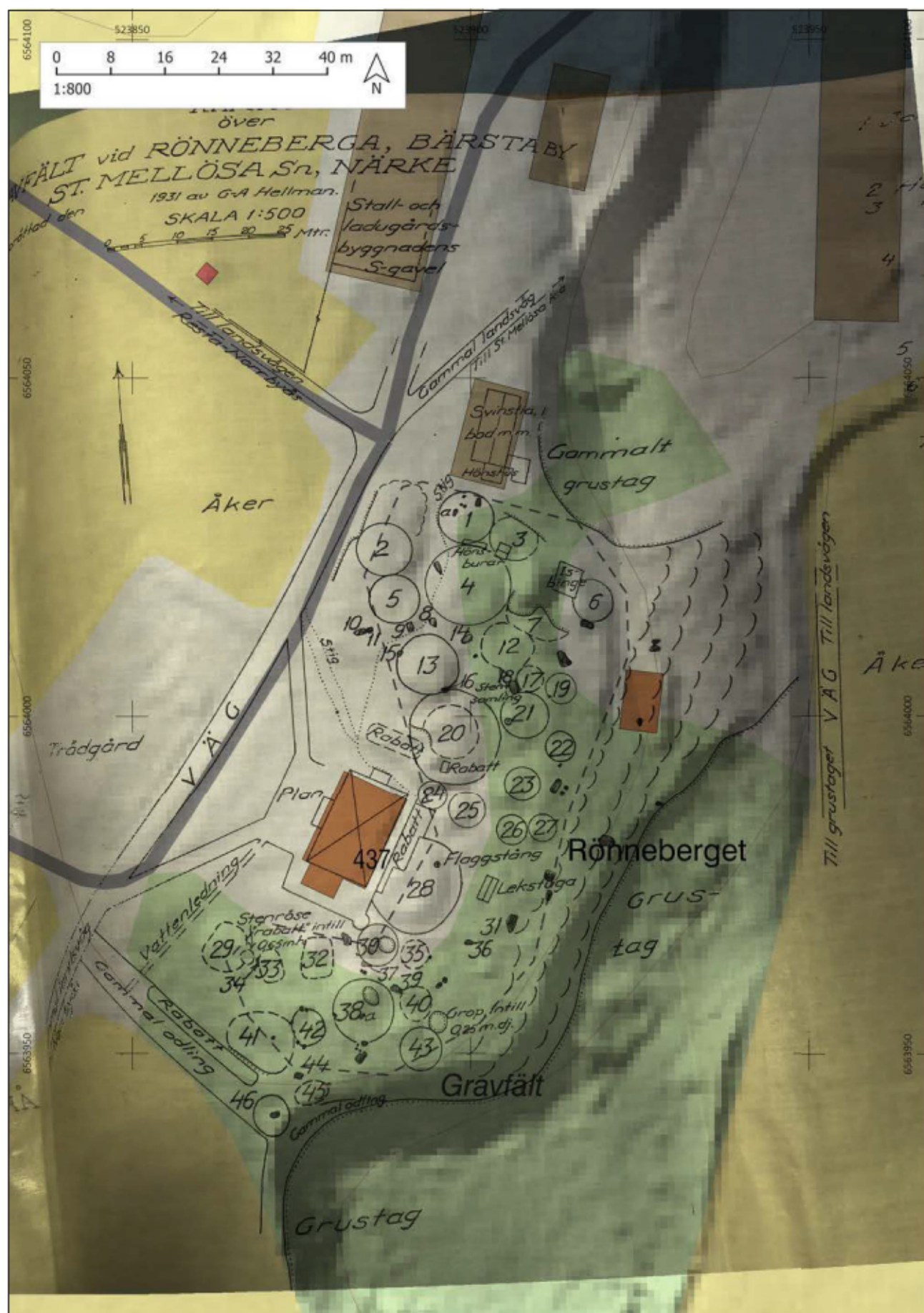
Vid Bärsta, på östra sidan om och tät bakom mangårtskuden
till en urs byn utflyttad gård, som af allmoget kallas
"Rönneberget", ligger ett litet grafvält af 17 större och mindre
grafkullar, af hvilka de större, som hålla i omkrets 100-150

varit öppnade af skattöskare, så att de nu endast hafva en
höjd af 2 till 3 fot. De mindre högarne äro dermot bättre
beihållna. På södra ändan af gravplatsen står en 5 fot hög
bautaasten. Inmot norra ändan äro omkring en gravkulle, som
i mitten är upphöjd af skattelitare, sålde 5 stycken, tre för
hög, bautaastnar, af hvilka två stå upprättade och tre lig-
ga omkullfallna. Ett slute af afstännt emellan de quar-
varande sturnar, tycket högens från början varit omgifna
af nio reste stenhällar, och sålunda stå i mitten af en ör-
dan stensättning, som man vanligen benämner domarsing.

På Råhammars egor, på Thorshammarsen - af allmogens ömsom käl-
kad "Thorebacken" och "Thorshammarsbacken" - träffas ungefär

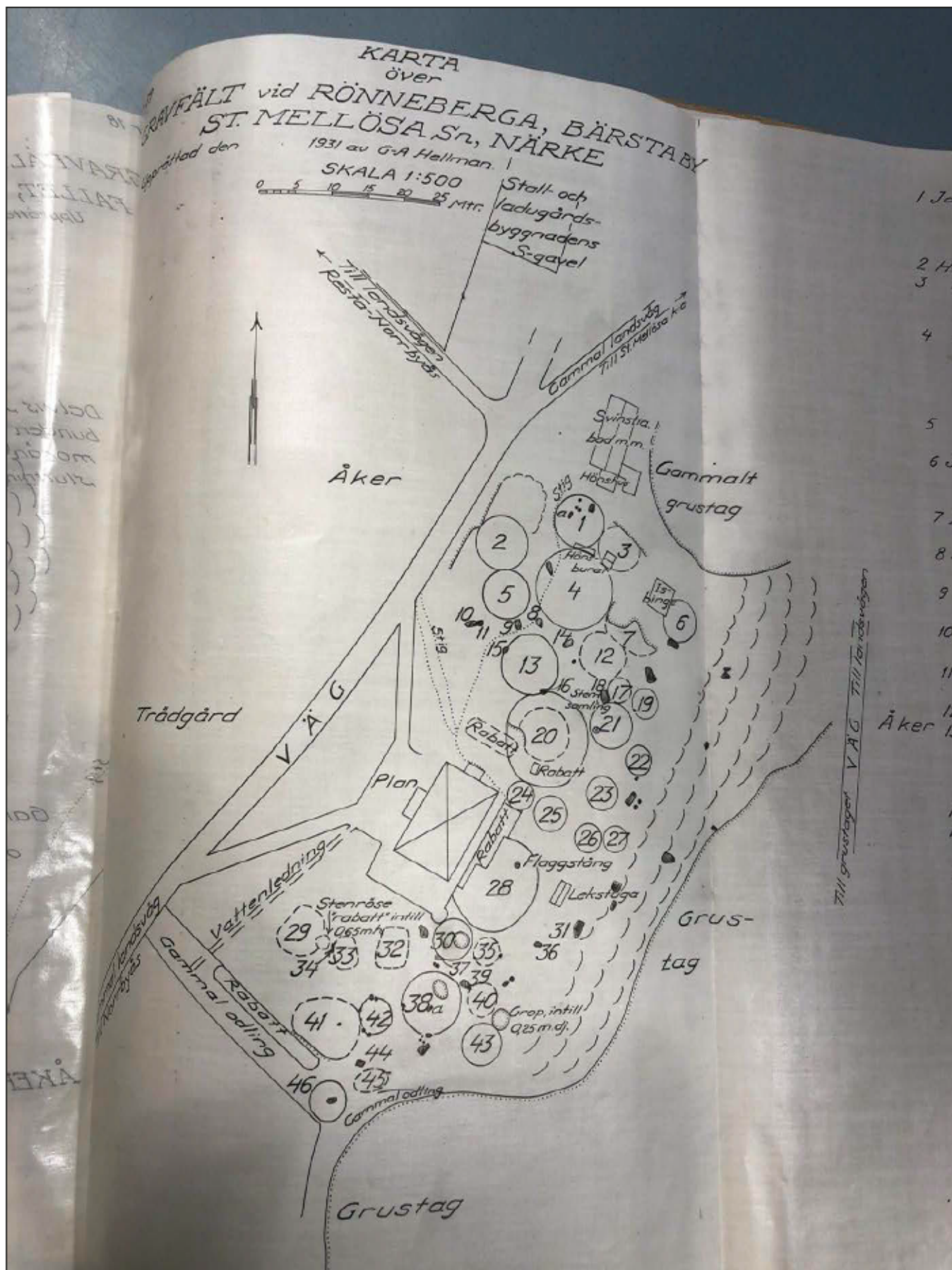
Bilaga 7. G-A Hellmans gravfältskarta från år 1931,
inkl. grovt rektifierad mot bakgrund av terrängskuggning och fastighetskarta.

Beskrivning

- 1 Jordblandat röse. Intill 0,9-0,5 m högt, NV-SÖ.
Gravkullen användes till vadbäck. av Sten.
intill 0,95 m lång, intill 0,30 m bred och in-
till 0,25 m tjock. Sannolikt bautasten.
- 2 Hög. Intill 0,25 m hög.
- 3 " 0,4 " " NO kanten bortschaktad
sedan gammalt. På graven står en hönt-
bur.
- 4 " Intill 0,55 m hög. I mitten en insänkning,
närmast orienterad ÖNÖ-VSV. Över V
delen går en gångstig och i V en sten.
1,40 m lång, 0,60 m bred och intill 0,40 m.
tjock; sannolikt bautasten.
- 5 " 0,25 m hög. I mitten en närmast rund in-
sänkning. I kanten växer 1 tall.
- 6 Jordblandat röse. Intill 0,4-0,6 m högt, Ö-V. Del-
vis yt- och kantskadat av höns. I NV
står en isbinge. Beväxt med några tallar.
- 7 Hög. Intill 0,3 m hög. N delen bortschaktad
sedan gammalt. Gravhög?
- 8 Sten. 1,25 m lång, 0,85 m bred och intill 0,20 m.
tjock synlig del. Sannolikt bautasten.
- 9 " Intill 1,15 m lång, 0,70 m bred och intill
0,60 m tjock. Sannolikt bautasten.
- 10 " 1,50 m lång, 0,65 m bred och intill 0,35 m.
tjock. Sannolikt bautasten.
- 11 " 0,75 m lång, intill 0,70 m bred och 0,3 m.
tjock.
- 12 Hög. Intill 0,3 m hög. Otydlig. Gravhög?
- 13 " 2 " " År 1312 placerade åg-
ren en vattencistern på högen. San-
nolikt är gravhögen intill 0,75 m hög.
Beväxt med några samvuxna rönnar.
- 14 Sten. 1,40 m lång, 0,65 m bred och 0,4 m tjock.
rest. 1 m hög, 0,75 m bred och 0,55 m.
tjock. Bautasten.
- 15 " rest. Intill 0,95 m hög, 0,65 m bred och
0,55 m tjock. Bautasten.
- 16 " rest. Intill 0,95 m hög, 0,65 m bred och
0,55 m tjock. Bautasten.
- 17 Hög. 0,2 m hög. Otydlig. Gravhög?
- 18 Sten. 1,90 m lång, 0,80 m bred och intill 0,50
m tjock. Bautasten?
- 19 Hög. 0,25 m hög. Beväxt med 2 tallar.
- 20 " Intill 0,8 m hög. I V bortschaktad se-
dan gammalt. I mitten en närmast
rund insänkning. Gravhögen har en
intill 0,35 m hög ausats. Beväxt med nå-
gra buskar och i kanten växa 1 rönn
och 1 fruktträd.
- 21 Jordblandat röse. Intill 0,4 m högt. I mitten
en närmast Ö-V insänkning. På V de-
len finnes en stolpe till antenn. Be-
växt med 1 par enbuskar.
- 22 Hög. 0,3 m hög.
- 23 " Intill 0,45 m hög.
- 24 " 0,15 m hög. Gravhög?
- 25 " Intill 0,55 m hög. Beväxt med 1 buske.
- 26 Hög. 0,25 m hög. Beväxt med 1 par tallar.
- 27 " 0,2 " " Beväxt med 1 par tallar.
- 28 " (eller jordblandat röse). Intill 0,60 m.
hög. Avplanad. I NV bortschaktad
sedan gammalt. På N delen står en
flaggstång. Begravningslinjen o-
tydlig. V delen bortschaktad sedan
gammalt. Beväxt med några mindre
rönnar.
- 30 " Intill 0,5 m hög. På SÖ delen en närmast
rund insänkning. Beväxt med 1 enbuske.
- 31 Sten. 1,85 m lång, 0,95 m bred och intill 0,40 m.
tjock. Sannolikt bautasten.
- 32 Stensättning, närmast rektangulär. Fylld. In-
till 0,3 m hög. Begravningslinjen otydlig.
- 33 Hög. Intill 0,2 m hög. Mycket otydlig. Gravhög?
- 34 Sten. 0,90 m lång, intill 0,30 m bred och 0,25
m tjock. Sannolikt bautasten.
- 35 Hög? 0,10 m hög. Otydliga gränser. Beväxt
med äppelträd. Gravhög?
- 36 Sten. 0,85 m lång, 0,45 m bred och 0,30 m tjock.
Bautasten?
- 37 " 1,15 m lång, 0,45 m bred och 0,35 m tjock.
Sannolikt bautasten.
- 38 Hög (eller jordblandat röse). Intill 0,7 m hög.
På NO delen en insänkning, intill 0,15 m.
djup. av Sten. 0,85 m lång, 0,30 m bred och
0,20 m tjock. Sannolikt bautasten. — Be-
växt med några buskar.
- 39 Sten. 1,40 m lång, 0,75 m bred och intill 0,20 m.
tjock. Sannolikt bautasten.
- 40 Hög? 0,10 m hög. Otydliga gränser.
- 41 Jordblandat röse. Intill 0,25-0,30 m högt, NÖ-SV.
SV kanten bortschaktad sedan gammalt.
Beväxt med flera tallar och några min-
dre rönnar.
- 42 Hög. 0,55 m hög. Fattadjan delvis synlig. Be-
växt med några tallar och enbuskar.
- 43 " Intill 0,4 m hög. Beväxt med 4 tallar och
1 rönnbuske.
- 44 Sten. rest. 1,15 m hög, 0,70 m bred och 0,60 m.
tjock. Bautasten.
- 45 Jordblandat röse. 0,20 m högt. Mycket otydligt.
Grav?
- 46 Jordblandat " 0,30 " " På graven sy-
nes sten uppkastad från odlingen.

Kop. GE

Arkeologgruppen AB

RAPPORT 2025:13

